

žiti ne samo teozolima svih grana (koji danas doista ne mogu ne baviti se hermeneutikom bez opasnosti da ostanu posve izolirani, kako Autor piše u Predgovoru), nego će dati dragocjene spoznaje i propovjednicima i katehetima, jer »način na koji netko naviješćuje, katehizira, propovijeda ovisi o njegovu hermeneutikom stajalištu, sve ako on toga stajališta i nije svjestan.« (Predgovor).

Evo, na kraju, i najvažnije najnovije literature o novoj hermeneutici: RAZNI, *Was heisst Auslegung der Heiligen Schrift?* Verlag Friedrich Pustet, Regensburg (1966), str. 210, DM 10,80; FUCHS, Ernst, *Hermeneutik*. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck). Tübingen 1970, str. 294, DM 18,50; BISER, Eugen, *Theologische Sprachtheorie und Hermeneutik*. Kösel Verlag, München (1970), str. 603, DM 48; RAZNI, *Die hermeneutische Frage in der Theologie*. (Editiones Herder). (1968), str. 514, DM 56; LORENZMEIER, Theodor, *Exegese und Hermeneutik. Eine vergleichende Darstellung der Theologie Rudolf Bultmanns, Herbert Brauns und Gerhard Ebelings*. Furche-Verlag. (Hamburg 1968), str. 230, L it. 5600; RAZNI, *Rudolf Bultmann in catholic Thought*. Herder and Herder. New York (1968), str. 252, Doll. SAD 5,95; VAN ES-BROECK, Michel, *Herméneutique, structuralisme et exégèse. Essai de Logique kerygmatische. (L'athéisme interrogé)*. Desclée (Paris 1968), str. 200; RAZNI, *Exégèse et herméneutique. (Parole de Dieu)*. Edition du Seuil, Paris (1971), str. 366, L it. 5250; ROBINSON, James M. — FUCHS, Ernst, *La nuova ermeneutica. (Biblioteca di cultura religiosa)*. Paideia — Brescia (1967), str. 140, L it. 1000; MARLE, René, *Il problema teologico dell'ermeneutica. (Giornale di teologia)*. Queriniana — Brescia (1968), str. 160, L it. 1000.

J. Fućak

MARCELLO DEL VERME, *Le formule di ringraziamento postprotocolari nell'epistolario paolino. (Edizioni francescane. Presenza — N. 5)*. Roma (1971), str. 228, L. it. 2200 (Naručuje se kod autora: Via De Renzi 26, Salerno).

Jedna zanimljiva disertacija. Ispituje formule koje se u Pavlovu epistolariju nalaze iza »epistolarnog protokola« (pisac, naslovnici, pozdrav). To su formule zahvalnosti. Kako se nalaze iza protokola, zove ih autor (po uzoru na Rigauxa) »formule di ringraziamento postprotocolarie«.

Sadržaj knjige: Predgovor (P. Silverio Zedda, S. J.) 7—8, Skraćenice i sigle 11—12, Bibliografija 13—19, Uvod 21—27, corpus radnje 29—202, Zaključak 203—210, Kazala (biblijskih tekstova, izvanbiblijskih tekstova, autora, generalno) 211—226, Errata corrige 227—228.

Corpus je radnje podijeljen u tri poglavlja. Prvo je strukturalna analiza postprotokolarnih formula zahvalnosti, u drugom se te formule uspoređuju sa sličnim formulama u Psalmima i nekim izvanbiblijskim tekstovima, a treće iznosi neke njihove doktrinalne aspekte. Stalna struktura formula upućuje na mogućnost rječničke i strukturalne povezanosti ovih formula s formulama koje se često nalaze u Psalmima i kojima su se služili židovski pisci, Krist i, napokon, novozavjetni pisci. Doktrinalni aspekti pokazuju da te formule sadrže zbiljski okvir kršćanskoga života prvih zajednica.

Knjiga je višestruko važna i zanimljiva. Ponajprije, to je jedan od prvih pokušaja da se *Formgeschichte* primijeni i na Pavlove poslanice (dosad se ona primjenjivala uglavnom samo na Evanđelja, i o tom postoji silna literatura). S tim je u vezi značajno da je radnja u matici današnje egzeze koja prvotnim izvorom Novoga zavjeta smatra Stari zavjet. I to je najveća prednost ove knjige: dosad Pavlove formule zahvalnosti nitko nije proučavao na taj način. A najvredniji doprinos daje ona na doktrinalnom polju: ističe zahvalnost, temu tako važnu, središnju, u Pavlovoj, a tako zanemarenu u kršćanskoj teologiji.

J. Fućak

BOSANSKI »KRSTJANI« U DJELIMA CHRISTINE THOUZELLIER

Christine Thouzellier, profesor srednjovjekovne religiozne povijesti na Ecole Pratique des Hautes Etudes — Sorbonne, slovi kao izvršni poznavatelj

lac katarsko-dualističkih sekti i valdeškog krivovjerja.

U povijesnoj znanosti javlja se 1950. godine s prilogom »O suzbijanju krivovjerja i počecima Inkvizicije« (La répression de l'hérésie et les débuts de l'Inquisition, u A. Fliche — V. Martin, Histoire de l'Eglise, sv. X, Pariz 1950, str. 291—340). U svojim kasnijim radovima bavi se istraživanjima o podrijetlu i nauci katarskog i valdeškog krivovjerja. Tako 1961. godine upoznaje povijesnu javnost s jednim od rijetkih primjera katarske literature (Un traité cathare inédit du début du XIII siècle, Louvain 1961). Ch. Thouzellier pretpostavlja da je autor ovog dualističkog spisa, izvađenog iz »Knjige protiv Manihejaca« Duranda iz Huesce — utemeljitelja »siromašnih katolika«, Bartol iz Karkasone, predstavnik katarskog pape sa granica Bugarske, Dalmacije, Hrvatske i Ugarske. Ovaj krivovjerac, na čiju subverzivnu djelatnost upozoruje u lipnju 1223. papin poslanik Konrad iz Uracha, nastoji da južnofrancuski katari prihvate »slavonski red«, odnosno nauku Crkve bosanskih krstjana. Ch. Thouzellier daje opširan i dokumentiran prikaz o Crkvi bosanskih krstjana dvadesetih godina XIII stoljeća (str. 33—40).

U doktorskoj dizertaciji »Catharisme et Valdésisme en Languedoc à la fin du XII et au début du XIII siècle« (Pariz 1966, Pariz-Louvain 1969), Ch. Thouzellier raspravlja o pojavi katarsko-dualističkog krivovjerja u zemlji Kulina bana (str. 158—159). Po njenom mišljenju bosanski krstjani ne razlikuju se bitno od lombardskih patarena i provansalskih albigeza, pripadnika srednjovjekovnog katarsko-dualističkog pokreta. Istu misao zastupa i u knjizi rasprava i priloga »Hérésie et Hérétiques — Vaudois, Cathares, Patarins, Albigeois« (Rim 1969).

Pojava katarskog krivovjerja u Hrvatskoj djelo je dalmatinskih trgovaca. Prema »Spisu o krivovjercima« talijanskog dominikanca Anselma iz Aleksandrije (1270), naši trgovci upoznali su se s dualističkom naukom u Carigradu i osnovali »slavonsku« Crkvu. Akta katarskog sabora, koji je održan svibnja 1167. u dvorcu Saint-Félix-de-Caraman kod Tuluze, spominju među katarskim zajednicama i Crkvu Dalmacije. Nakon što, oko 1200, crkvene vlasti u Dalmaciji po-

duzimaju represivne mjere protiv katara i patarena, ovi nalaze utočište u zemlji Kulina bana. Tako s vremenom »Ecclesia Dalmatiae« prerasta u moćnu Crkvu bosanskih krstjana. Čini se da naši krivovjerci utječu na razvoj katarskog pokreta u Italiji, jer među talijanskim katarima u XIII stoljeću nalazimo takozvani »slavonski red«, koji, u doktrinarnom pogledu, predstavlja sintezu između strogo-dualističkih Dragovičana i umjerenih Bugara.

Očekujemo da će u učenju bosanskih krstjana Ch. Thouzellier progovoriti opširnije u najavljenim kritičkim izdanjima »Knjige o dva počela« (u tisku) i »Katarskog rituala«.

Franjo Sanjek

ADALBERT REBIĆ, Isusovo uskrsnuće. Izvješća, vjera i činjenice. Raščlamba novozavjetnih izvještaja o uskrsnuću Isusa Krista. Zagreb 1972, Kršćanska sadašnjost, biblioteka »Riječ« br. 6/7.

Čitaoci hrvatskog jezičnog područja dobili su tim izdanjem izvrstan uvid u sadašnje stanje egzetskog i teološkog istraživanja o uskrsnuću Isusovu prema NZ. Knjiga A. Rebića jedina je te vrste u povijesti hrvatske teologije.

U predgovoru R. kaže da se današnja egzegaza i teologija vraćaju pashalnom misteriju kao jezgri kršćanstva te da ponovno otkrivaju važnost uskrsnuća Isusova u novozavjetnoj kerigmi i u životu kršćanske zajednice. Primjećuje da smo mi katolici od Tridentinskog sabora uglavnom pristupali uskrsnuću Isusovu kao dokazu za njegovo božanstvo, dakle apologetski, a nismo dublje ulazili u smisao biblijskih izvještaja o novom životu proslavljenog Krista. Najavljuje da uskrsnuće jest stvaran, ali svojevrsan događaj koji su apostoli doživjeli te nije povijesni događaj iste vrste kao oživljavanje Lazara koje su svi mogli vidjeti.

Knjiga se dijeli u tri dijela: 1. uvodne bilješke (15—42), gdje je riječ o specifičnosti novozavjetne uskrsne poruke te o glavnim mišljenjima o tome danas; 2. najstarija tradicija o uskrsnuću u Petrovim govorima u Djelima apostolskim (45—56) i kod Pavla u 1 Kor 15,3—8 (56—